УДК 39:37

ПИТАННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ВИВЧЕННЯ ЕТНОГРАФІЇ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Циганок Оксана Олександрівна,
викладач кафедри української літератури
та українознавства
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Характерна особливість буття кожного народу полягає у пізнанні свого історичного шляху, – як політично-соціальних колізій, подій, так і етнічної історії, у способі осягнення світобудови, довколишнього різноманіття, у відображенні духовного і матеріального світу, культурно-творчих здобутках, тощо. Духовні і культурні цінності є найважливішими стабілізаційними факторами суспільного життя. На їх основі будується політична й економічна сфера. Тому вивчення курсу етнографії України у вищих навчальних закладах є надзвичайно актуальним і необхідним. **Предметом нашого дослідження стануть** особливості вивчення етнографії у контексті глобалізації. Маємо зазначити, що це питання є недостатньо дослідженим; а тому, виходячи з актуальності, метою нашого дослідження є проаналізувати особливості викладання курсу етнографії у контексті глобалізаційних процесів в Україні.

Серед завдань даного дослідження – проаналізувати особливості вивчення етнографії як науки про народ, його етнічну історію, про традиційну культуру, знання, побут, характер у контексті глобалізації.

Останнім часом більшість держав, культурна і наукова громадськість світу почали бити тривогу через негативну дію глобалізації, що виражається у впливі на національні культури, мовну різноманітність, на стабільний розвиток світового суспільства [4, с. 3].

На 31 сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО, що відбулася наприкінці 2001 року у Парижі, представники більше 180 країн дійшли висновку, що процес глобалізації, який в основі своїй має фінансово-економічний характер наносить непоправної шкоди сфері культури та освіти в усіх країнах світу. Процес глобалізації намагається втиснути у єдині, уніфіковані стандарти самобутні культури [4, с. 3].

У першу чергу страждає мова. Без мови неможливе усвідомлення народом себе як етнокультурної своєрідності, набуття рефлекторної біполярності: «ми» – «вони», «наше» – «інше», «своє» – «чуже» тощо. Глобалізаційні процеси стирають споконвічне протиставлення «своє» – «чуже», негативно впливають на самоусвідомлення народу як етносу, нівелюють потребу пізнання етнічної історії, етногенетичних витоків народу, набуття державності, пізнання власного історичного шляху. Натомість формується всесвітнє суспільство, що не має власної культури, віри, мови, державності, яке повністю підпорядковано вимогам фінансово-економічних транснаціональних корпорацій.

Національні культури як системи цінностей видозмінюються відповідно до вимог глобалізації, внаслідок чого розмиваються кореневі системи культурних конфігурацій. Отже, збуваються висловлені О. Шпенглером і Х. Ортегою-і-Гассетом застереження про небезпеку регіональним і класовим культурам з боку так званої «масової культури».

М. Жулинський у виступі на V Міжнародному конгресі україністів (2002 р.) зазначав: «... проблема глобалізації вийшла на найвищу орбіту планетарної конфліктності, бо порушує найважливіше питання людства – перспективу світосистемності. Без рівноправного діалогу культур, без урахування духовного потенціалу і перспектив розвитку кожної цивілізації важно формувати ефективні механізми взаємодії суспільств в глобальному цивілізаційному поступі. Для нас, українців, формування державницького світогляду опертого на патріотизм, на почуття національної гідності, національної гордості, на соціальну справедливість і загальнолюдську відповідальність за долю нашої планети, на духовність і моральність, є необхідною запорукою нашого цивілізаційного розвитку». – На його думку: «... на основі рівноправного діалогу культур і цивілізацій можна виробити механізми взаємодії, діалогу й порозуміння в епоху глобалізації» [1, с. 6].

З. Мазурик зазначає, що дезінтеграційні процеси, які відбуваються зараз у культурі, не оминають Україну. Однак у нас вони мають складніші, гіпертрофовані наслідки, поглиблені історичними передумовами [3, с. 965].

Протистояти такому жорсткому наступу глобалізації можна тільки шляхом визнання культурної самоцінності інших народів, форм їх віросповідання, художнього мистецтва, а також шляхом реального взаєморозуміння, взаємоповаги та діалогу культур.

Тому максимальна увага приділяється дослідницькій, науковій і пошуковій роботі, особливого значення набувають фольклорні та етнографічні практики, дослідження і збереження матеріальної культури українців. Це і є одним з основних завдань науки етнографії.

На заняттях ми намагаємося подати та узагальнити основні концепції, теорії, погляди, які впродовж двох останніх століть висувалися дослідниками для пояснення таких феноменів, як етногенез, етнос, етнічність. Зважаючи на сучасний стан зарубіжної та вітчизняної науки, такий підхід найбільш оптимальний, він сприяє формуванню у молоді толерантного ставлення до різних думок, розвиткові творчого мислення та прагненню самостійно віднайти істину. Тому при підготовці до занять **використовуються дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених різних напрямків і шкіл етнографії та етнології:** Г. Андрєєва, Дж. Арона, А. Бабуріна, О. Боржковського, Ю. Бромлея, Хв. Вовка, В. Даниленка, П. Ігнатенка, М. Грушевського, Л. Гумільова, Е. Дюркгейма, К. Леві-Строса, Ю. Липи, І. Огієнка, С. Павлюка, А. Пономарьова, О. Потебні, Б. Рибакова, С. Сегеди, В. Скуратівського, Е. Тайлора, М. Тиводара, С. Токарєва, Ю. Шилова та багатьох інших.

У процесі вивчення етнографії ми намагаємося якомога більше уваги приділяти протиставленню української традиції новим глобалізаційним віянням. Особливої ваги набувають дослідження, що стосуються питань формування українського етносу. У першу чергу це стосується доіндоєвропейської епохи, індоарійських, трипільських та скіфських часів, епохи формування Київської Русі, становлення Київської держави, надзвичайно важливо правдиво висвітлювати добу козаччини та боротьбу українського народу за незалежність. Адже на заняттях ми виховуємо не манкуртів, не людей без роду-племені, а духовно, національно та політично розвинених особистостей.

Більшість держав світу питання походження свого народу на тому чи іншому рівні для себе з'ясували. Для нашого народу етногенетична проблематика залишається актуальною, як серйозна мотивація для консолідаційного процесу нації, її стабільного психологічного стану [6, с. 225].

Українська етнографія проголосивши своїм основним критерієм історичну правду, наукову об'єктивність, прагне суттєво переглянути надумані заполітезовані моделі, версії, концепції історичного процесу взагалі і зокрема того, що

стосується історії та етнографії України. Тому ми використовуємо найсучасніші дослідження істориків, етнографів, етнологів, антропологів та інших вчених.

У такому ракурсі особливого значення набуває формування у підростаючого покоління національної гордості за свій народ.

Становлення, існування та розвиток народу неможливий без розвитку цілого комплексу, що складається з духовної та матеріальної культури. Адже культура не просто галузь, яка надає послуги для задоволення культурних і творчих потреб народу, це сукупність усіх цінностей, створених працею і творчістю народу, це сукупність господарсько-культурного життя і побуту етносу в кожну з конкретних історичних епох.

За Е.Б. Тайлором, національна культура це цілісна система цінностей, вирощений на дріжджах народної культури, моралі, знань, традицій, мистецтва, науки, філософії, вірувань [7]. Маючи відношення до явищ матеріальної і духовної культури народу, вивчаючи їх виникнення і розвиток, етнографія тим самим суттєво проникає у сферу буття народу на довгому відрізку їх шляху. Одна з наукових особливостей етнографії полягає у можливості цілісної реконструкції способу життя народу, маючи у наявності усі аспекти його діяльності, занять, вподобань, світорозуміння, світобачення, весь спектр духовної культури від містичного бачення світу і свого буття, до високо естетичних обрядів і знань про оточуюче середовище. Оскільки весь цей спектр не формується раптово, а вимагає певного часу, то етнографія у своєму методичному арсеналі має «ретроспективне бачення у становленні як окремого етнографічного явища, так і в цілому його творця і носія» [6, с. 229].

До духовної культури відноситься вся сукупність інформації, знань, досягнень і навичок, що існують в колективній пам'яті народу, передаються від покоління до покоління розповідями та показом і проявляються в позитивних (раціональних) знаннях і виробничих (трудових) навичках, правових традиціях і нормах співжиття; художній творчості, у тому числі фольклорі; звичаях, обрядах і ритуалах, пов'язаних з усіма сферами життя (господарським, громадським і сімейним); релігійних уявленнях, віруваннях і магічних діях, що передаються з покоління у покоління; в літературі, мистецтві, філософії, філософії, науці, музиці, моралі і т.ін.

До матеріальної культури відноситься те, що зроблено людськими руками, тобто: знаряддя праці, засоби пересування, поселення, начиння, одяг, прикраси, зброя, їжа і т.д.

Розмежування матеріальної і духовної культури умовне, бо у всіх проявах матеріальної культури закладено велику кількість позитивних знань і навиків, а чимало досягнень духовної культури мають матеріальний вираз.

У плані суттєвого підсилення дослідницького процесу залучено фольклористику як науку, у методиці якої закладений діахронний аналіз архаїчних мовно-поетичних, обрядових пластів буття людності.

Фольклорний матеріал вивчається і розглядається у тісному зв'язку з іншими навчальними дисциплінами: історією, етнографією, міфологією, історією української мови, лінгвістикою та іншими.

Досвід хронологічного і комплексного аналітичного розгляду фольклорних творів виявив свою ефективність у працях М. Грушевського, Л. Нідерле, О. Брікнера, Б. Рибакова та інших.

Сучасні дослідники вважають фольклор художнім відображенням національної картини світу, що позначається як Психо-Космо-Логос, у якому задіяні глибинні психологічні процесі підсвідомості і колективного несвідомого, «вікном у духовний світ людини» [4, с. 188–189].

Сьогодні через глобалізаційні процеси, що відбуваються в світі наявний конфлікт традиційної культури з сучасною техногенною цивілізацією. Нова, «масова», «всесвітня» культура, що прийшла на заміну традиційної, надзвичайно небезпечна оскільки її стереотипи формують стереотипні потреби, поширюють нові цінності і спокуси, перед якими важко встояти не вкоріненій особистості.

Глобалізація – це, в першу чергу, явище економічне, результат розвитку економіки на основі використання досягнень науки. Це підпорядкування економічному процвітанню політичного і духовного секторів. Це так званий науково-технічний прогрес, який створив таку загрозу природі та людині, що подальший його лінійний розвиток, орієнтований на прагматичні цілі (досягнення набутків, зростання матеріального добробуту, задоволення зростаючих потреб комфорту) при нехтуванні загальнолюдськими цінностями як основними засадами органічного розвитку людської спільноти і подальшій політичній інструменталізації культурних, національних та релігійних відмінностей може призвести до глобальних катастроф.

Сьогодні всі європейські народи стурбовані втратою традиційних засад, а тому і створюються різні програми для повернення у повсякденне життя хоч якихось традиційних явищ, щоб зберегти національну своєрідність у сучасному процесі повної уніфікації способу буття.

У таких умовах етнографія й усі дисципліни народознавчого циклу як цілісна система знань про народ, його традиційну культуру, знання, побут, характер, етнічну історію – постає як суспільна необхідність. Увесь історичний процес, література, філософські й мистецькі здобутки найтісніше пов'язані зі сферою життя, як щоденного і не застиглого.

Резюме

У статті автором аналізуються особливості вивчення етнографії як науки про народ, його етнічну історію, про традиційну культуру, знання, побут у контексті глобалізації.

Ключові слова: етнографія, етнічна історія, духовна і матеріальна культура.

Резюме

В статье автор анализирует особенности изучения этнографии как науки о народе, его этнической истории, о традиционной культуре, знаниях, быте в контексте глобализации.

Ключевые слова: этнография, этническая история, духовная и материальная культура.

Список використаної літератури

1. Жулинський М. Національні культури і проблеми глобалізації / М. Жулинський // Слово і Час. – 2002. – № 12. – С. 5–10.

2. Канаев Н.М. Глобализация как угроза культурному разнообразию и социально устойчивому развитию / Н.М. Канаев // Философия образования. – 2002. – № 2. – С. 3–15.

3. Мазурик З. Культурна політика в епоху глобалізації / З. Мазурик // Народознавчі зошити. – 2000. – № 6. – С. 961–965.

4. Новиков В.С. Фольклор в культуре и образовании XXI века: проблемы сохранения и развития / В.С. Новиков // Философия образования. – 2003. – № 8. – С. 185–191.
5. Павлюк С. «Величне твориться не одразу...» / С.П. Павлюк // Берегиня. – 2000. – № 3. – С. 3–4.
6. Павлюк С. Походження населення українських Карпат: сучасний погляд на проблему / С.П. Павлюк // Народознавчі зошити. – 1998. – № 3. – С. 225 – 230.
7. Тайлор Э.Б. Первобытная культура / Пер. с англ.. Д.А. Коропчевского; Предисл., примеч.: А.И. Першиц. – М.: Политиздат, 1989. – 573 с.